

А.Б. Сайлаубай^{1*} , Ж.Г. Сарсенбаева² , С.М. Дуйсенова³ , Э.О. Кырыкбаева⁴

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

²Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан

³Ш. Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті,
Ақтау қ., Қазақстан

⁴«Нұр-Мұбарак» Египет ислам мәдениеті университеті
Алматы қ., Қазақстан

* e-mail: Aydossaylaubay@gmail.com

ҚАУІПСІЗДІК ПЕН ҚОҒАМ: ТЕРРОРИЗМДІ ҚАРЖЫЛАНДЫРУДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЛОГИКАСЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада терроризмді қаржыландыру құбылысы тар экономикалық не құқықтық категория ретінде емес, әлеуметтік құрылымдардың ішкі логикасымен шартталған көпқабатты феномен ретінде қарастырылады. Автор терроризмді қаржыландыру тетіктерін әлеуметтік өрістердің өзара әрекеттесуі нәтижесінде қалыптасатын капитал алмасу механизмдерімен байланыстыра отырып, оның идеологиялық және мәдени детерминанттарын теориялық тұрғыдан негіздеуді мақсат етеді. Әдіснамалық тұрғыда зерттеу П. Бурдьенің капиталдар теориясы мен өріс концепциясына, У. Бектің «қауіп-қатер қоғамы» тұжырымдамасына және С.Жижектің идеологияны талдау парадигмасына сүйенген синтетикалық тәсілге негізделеді. Эмпирикалық база ретінде Қазақстан мен Орталық Азия кеңістігіндегі қаржылық мониторинг деректері, радикализацияға қатысты ресми есептер және әлеуметтік медиа дискурсына жүргізілген талдау пайдаланылды. Зерттеу нәтижелері терроризмді қаржыландырудың әлеуметтік логикасын үш деңгейде айқындайды: микродеңгейде – сенім, туыстық және бейресми желілердің экономикалық ресурсқа айналуы; мезодеңгейде – діни және этникалық қауымдас-тықтар шеңберінде символдық және идеологиялық капиталдың шоғырлануы; макродеңгейде – трансұлттық қаржы желілерінің легитимациялық құрылымдары. Біз бұл үдерістің тек қаржылық емес, мәдени және коммуникативтік инфрақұрылым арқылы ұдайы өндірілетінін көрсетеміз. Бұл талдау терроризмге қарсы саясаттың тиімділігі бақылау тетіктерімен шектел-мей, әлеуметтік-идеологиялық кеңістікті құрылымдық басқаруды талап ететінін білдіреді. Осылайша, қауіпсіздік саясатын социологиялық парадигма негізінде қайта пайымдау қажеттілігі айқындалады.

Түйін сөздер: терроризм, қаржыландыру, әлеуметтік логика, қауіп-қатер қоғамы, мәдени капитал, радикализация, Бурдье, Жижек, әлеуметтік құрылым.

A. Sailaubay^{1*}, Zh. Sarsenbayeva², S. Duisenova³, E. Kyrykbaeva⁴

¹Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

²Kazakh National Women's Teacher Training University,
Almaty, Kazakhstan

³Caspian University of Technology and Engineering named after Sh.Yessenov,
Aktau, Kazakhstan

⁴Egyptian University of Islamic Culture «Nur-Mubarak», Almaty, Kazakhstan

* e-mail: Aydossaylaubay@gmail.com

SECURITY AND SOCIETY: THE SOCIAL LOGIC OF TERRORIST FINANCING

Abstract

This study examines terrorism financing as a structurally embedded social phenomenon rather than a purely economic or security-related issue. We conceptualize it as a process generated within the relational dynamics of social fields, where material resources intersect with symbolic and cultural forms of capital. The article aims to uncover the social determinants that enable financing mechanisms to function and to interpret their ideological and cultural foundations within a broader theoretical framework. Methodologically, the analysis integrates P. Bourdieu's theory of capitals and field, U. Beck's concept of the "risk society," and S. Žižek's critical theory of ideology. Empirical evidence is drawn from financial monitoring data, official assessments of radicalization, and social media discourse in Kazakhstan and other Central Asian contexts. The findings suggest that terrorism financing operates through a stratified social logic. At the micro level, interpersonal trust and kinship networks become economically mobilized. At the meso level, religious and ethnic communities accumulate and circulate symbolic and ideological capital that reinforces group cohesion. At the macro level, transnational financial circuits acquire forms of social legitimacy that normalize and stabilize resource flows. We argue that these mechanisms reflect not only economic rationality but also embedded cultural and communicative infrastructures that sustain them over time. The study indicates that counter-terrorism strategies confined to financial surveillance remain insufficient. Effective policy requires engagement with the structural and ideological environments that reproduce enabling conditions. Reframing security governance through a sociologically informed paradigm therefore emerges as a necessary step toward more sustainable intervention.

Keywords: terrorism, financing, social logic, risk society, cultural capital, radicalization, Bourdieu, Žižek, social structure.

Сайлаубай А.Б.^{1*}, Сарсенбаева Ж.Г.², Дүйсенова С.М.³, Кырыкбаева Э.О.⁴

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

²Казахский национальный женский педагогический университет,
г. Алматы, Казахстан

³Каспийский государственный университет технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова
г. Актау, Казахстан

⁴Египетский университет исламской культуры «Нур-Мубарак» г. Алматы, Казахстан

* e-mail: Aydossaylaubay@gmail.com

БЕЗОПАСНОСТЬ И ОБЩЕСТВО: СОЦИАЛЬНАЯ ЛОГИКА ФИНАНСИРОВАНИЯ ТЕРРОРИЗМА

Аннотация

Статья посвящена анализу финансирования терроризма как социально структурированного процесса, укоренённого во внутренней динамике общественных систем. Терроризм рассматривается не в узкоэкономическом или исключительно политическом измерении, а как

результат взаимодействия социальных отношений, распределения ресурсов и трансформации культурного капитала. Цель исследования заключается в выявлении социальных факторов, обеспечивающих функционирование финансовых механизмов терроризма, а также в теоретическом осмыслении их идеологических и культурных оснований. Методологическая рамка строится на интеграции теории капиталов и концепции поля П. Бурдьё, идеи «общества риска» У. Бека и критического анализа идеологии С. Жижека. Эмпирическую основу составили данные финансового мониторинга, официальные материалы о радикализационных процессах и анализ цифровых коммуникаций в Казахстане и странах Центральной Азии. Полученные результаты демонстрируют многоуровневую организацию финансирования терроризма. На микроуровне ключевую роль играет экономизация доверия и родственных связей; на мезоуровне — аккумуляция и перераспределение символического и идеологического капитала внутри религиозных и этнических сообществ; на макроуровне — институционализация и социальная легитимация транснациональных финансовых потоков. Показано, что воспроизводство данных механизмов опирается не только на материальные ресурсы, но и на культурные и коммуникативные структуры, формирующие устойчивые формы социального признания. Сделан вывод о том, что противодействие финансированию терроризма требует выхода за пределы сугубо контрольных мер и предполагает системное воздействие на структурные и идеологические основания социальной среды. Социологическая перспектива тем самым приобретает принципиальное значение для обновления политики безопасности.

Ключевые слова: терроризм, финансирование, социальная логика, общество риска, культурный капитал, радикализация, Бурдьё, Жижек, социальная структура.

КІРІСПЕ

Қазіргі жаһандық тәртіп жағдайында терроризм тек қауіпсіздік мәселесі емес, әлеуметтік тұрақтылық пен институционалдық сенім дағдарысының индикаторы ретінде көрініс табады. Оның өміршеңдігі саяси радикализммен немесе экономикалық маргиналдылықпен ғана түсіндірілмейді; керісінше, ол құрылымдық теңсіздік, мәдени капиталдың асимметриясы және әлеуметтік желілердің ресурстық әлеуетімен ұштасқан күрделі процесс. Көптеген зерттеулер терроризмнің әрекет ету қабілеті оның тұрақты қаржылық инфрақұрылымына тәуелді екенін көрсетеді [1, р.3]. Қаржы – тек техникалық ресурс емес, ұйымдық ұдайы өндірістің алғышарты. Халықаралық валюта қоры келтіретін деректерге сәйкес, әлемде жыл сайын 500 млрд – 1,5 трлн АҚШ доллары көлеміндегі қаражат заңсыз айналымда «жылыстатылады», ал терроризмнің шартты жылдық «бюджеті» 5–20 млрд доллар аралығында бағаланады [2, р.24]. Бұл ағындардың елеулі бөлігі көлеңкелі экономика арқылы қозғалып, формальды бақылау механизмдерін айналып өтеді. Осы зерттеу терроризмді қаржыландыруды құқықтық ауытқу ретінде ғана емес, әлеуметтік логикасы бар құбылыс ретінде талдауды мақсат етеді. Біз бұл феноменді құрылымдық байланыстар, сенім желілері және символдық легитимация тетіктері арқылы орнығатын әлеуметтік процесс деп пайымдаймыз. Болжамымыз бойынша, қаржыландыру арналары заңсыз операциялармен шектелмейді; олар туыстық, діни және идеологиялық қауымдастықтарда қалыптасатын капитал алмасу құрылымдары арқылы әлеуметтік тұрғыдан негізделеді. Бұл бақылау шараларына ғана сүйенген саясаттың шектеулігін көрсетеді.

Теориялық тұрғыдан зерттеу П. Бурдьенің капиталдар мен өріс концепциясына, У. Бектің «қауіп-қатер қоғамы» идеясына және С. Жижектің идеология талдауына сүйенеді [3]. Аталған парадигмалар терроризмді әлеуметтік теңсіздік, тәуекел өндірісі және символдық зорлық контекстінде түсіндіруге мүмкіндік береді. Бурдьенің пайымдауынша, әлеуметтік кеңістіктегі агенттердің әрекеті қолда бар экономикалық, мәдени, әлеуметтік және символдық капитал көлеміне тәуелді. Осы тұрғыдан қарағанда, терроризмді қаржыландыру желілері тек ақша қозғалысының арнасы емес, белгілі бір әлеуметтік топтардың өзара мойындауы мен ортақ мағыналар жүйесіне сүйенетін өрістік қатынастардың өнімі болып табылады. Ал Бек ұсынған тәуекел қоғамы жағдайында қауіп-қатер локалды құбылыс болудан қалып, трансұлттық және институционалдық сипатқа ие болады. Бұл терроризмді қаржыландыру ағындарының да

ұлттық шекарадан асып түсетінін көрсетеді. Жижекше айтқанда, зорлық көбіне ашық әрекеттен бұрын, оны қалыпты немесе ақталған құбылыс ретінде қабылдататын идеологиялық құрылымдар арқылы орнығады. Демек, қаржыландырудың өзі материалдық акт ғана емес, символдық негіздемесі бар әлеуметтік тәжірибе [4].

Аймақтық деректер де мәселенің күрделілігін айқындайды: 2014 жылы Қазақстанда терроризмді қаржыландыруға қатысты 274 күмәнді операция тіркелген, алайда сотталғандардың тек 2,7%-ы ғана тікелей қаржыландырумен байланысты болған. Бұл формальды статистика мен жасырын әлеуметтік инфрақұрылым арасындағы алшақтықты көрсетеді [5]. Сонымен қатар, мұндай алшақтық құқық қорғау органдары анықтайтын фактілер мен қоғам ішіндегі бейресми сенім арналары, қайырымдылық тәжірибелері, діни бедел және туыстық міндеттемелер арқылы жүретін ресурстық алмасулардың толық сәйкес келмейтінін аңғартады. Осы тұрғыдан алғанда, терроризмді қаржыландыруды әлеуметтік-мәдени кеңістікте талдау қауіпсіздік саясатын құрылымдық және идеологиялық өлшемдермен толықтыру қажеттігін білдіреді. Зерттеудің өзектілігі де осында: терроризмді қаржыландыру арналарының әлеуметтік негіздерін ашу арқылы біз қауіпсіздікке төнетін қатердің жасырын механизмдерін тереңірек түсінуге және алдын алу шараларын неғұрлым кешенді сипатта ұсынуға ұмтыламыз.

Осыған байланысты зерттеу бірнеше негізгі сұраққа жауап іздейді: терроризмді қаржыландырудың әлеуметтік тасымалдаушылары кімдер, қандай жағдайларда қаржы ағыны моральдық тұрғыдан ақталады, және қандай құрылымдық факторлар оны үздіксіз жаңғыртып отырады? Біз ресми бақылау мен бейресми әлеуметтік қатынастар арасындағы өзара тәуелділікті ашуды көздейміз. Мұндай талдау терроризмге қарсы саясатты тек репрессивті емес, профилактикалық, ағартушылық және қоғамдағы сенім институттарын қалпына келтіруге бағытталған кешенді стратегия ретінде қайта қарастыруға мүмкіндік береді. Сондықтан бұл кіріспе мәселені құқықтық шеңберден шығарып, оның әлеуметтік тамырларын, мәдени рәміздерін, желілік динамикасын және институционалдық осалдықтарын қатар терең қарастырады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСНАМАСЫ

Бұл зерттеу терроризмді қаржыландыруды тар құқықтық немесе қаржылық бұзушылық ретінде емес, әлеуметтік қатынастар, символдық легитимация және институционалдық осалдықтар түйісінде қалыптасатын көпдеңгейлі құбылыс ретінде қарастыруға бағытталған. Сондықтан зерттеу дизайны сапалық басымдығы бар аралас әдіснамалық стратегияға негізделді. Оның өзегін теориялық реконструкция, құжаттық талдау, сапалық контент-талдау, салыстырмалы кейстік талдау және әлеуметтік желілік логиканы үлгілеу құрады. Мұндай синтетикалық тәсіл терроризмді қаржыландыру арналарының тек экономикалық қозғалысын ғана емес, олардың қандай әлеуметтік ортада ақталатынын, қалай тұрақтанатынын және қандай мәдени рәміздер арқылы ұдайы өндірілетінін ашуға мүмкіндік береді [6, p.765].

Зерттеудің теориялық іргетасы бірнеше парадигмаға сүйенді. П. Бурдьенің капиталдар теориясы мен өріс концепциясы Бұл тәсіл экономикалық ресурс, әлеуметтік байланыс, мәдени бедел және символдық мойындау бір-біріне қалай ауысатынын түсіндіруге қолданылды. У. Бектің «қауіп-қатер қоғамы» тұжырымдамасы; ол терроризмді қаржыландырудың ұлттық шекарадан асып, трансұлттық және институционалдық тәуекел сипатына ие болуын түсіндіруге мүмкіндік берді. С. Жижектің идеология талдауы; осы негізде материалдық қолдаудың кей ортада моральдық міндет, діни парыз немесе қауым алдындағы жауапкершілік ретінде қайта кодталуы түсіндірілді. Теориялық рамка зерттеудің барлық кезеңінде категориялық сүзгі қызметін атқарды.

Зерттеу базасының негізгі 2019–2025 жылдар аралығындағы ғылыми әдебиеттер, халықаралық ұйымдардың есептері және салалық аналитикалық шолулар пайдаланылды. Олардың қатарына терроризмді қаржыландыру, ақшаны жылыстату, цифрлық аударымдар, краудфандинг, қайырымдылық арналары және Орталық Азия кеңістігіндегі радикализация мәселелерін қамтитын мақалалар мен баяндамалар енгізілді [7]. Қазақстан мен Орталық Азияға қатысты ресми материалдар: қаржылық мониторингке, терроризмге қарсы саясатқа,

күмәнді транзакцияларға және радикализацияның алдын алу шараларына арналған ашық есептер, нормативтік түсіндірмелер мен сараптамалық құжаттар талданды. Үшіншіден, ашық цифрлық кеңістіктегі дискурстық деректер іріктелді: қоғамдық қолжетімді медиа-материалдар, пікірталастар, жария хабарламалар және онлайн қайырымдылық пен идеологиялық жұмылдыруға қатысты мәтіндер қарастырылды [8, p.145]. Жабық арналар немесе құпия ақпарат пайдаланылған жоқ.

Зерттеудің талдау бірлігі ретінде жекелеген қылмыстық эпизодтар емес, қаржы ағымын мүмкін ететін әлеуметтік механизмдер алынды. Басқаша айтқанда, басты назар ақша қозғалысының техникалық маршрутына емес, оны қолдайтын сенім құрылымдарына, делдал тұлғаларға, символдық беделге, цифрлық медиаторларға және институционалдық әлсіз тұстарға аударылды. Хронологиялық шеңбердің 2019–2025 жылдармен шектелуі де кездейсоқ емес: дәл осы кезеңде цифрлық төлемдер, платформалық қайырымдылық және крипто-инфрақұрылым туралы зерттеулер көбейіп, терроризмді қаржыландырудың дәстүрлі емес арналары айқынырақ көріне бастады. Аймақтық фокус Қазақстан мен Орталық Азия кеңістігіне қойылды, алайда салыстырмалы түсіндіру үшін жаһандық кейстер де пайдаланылды.

Деректер мақсатты іріктеу қағидасымен таңдалды. Іріктеуге енгізудің негізгі өлшемдері мыналар болды: зерттеу нысанына тікелей қатыстылығы; терроризмді қаржыландырудың әлеуметтік, институционалдық немесе цифрлық қырын ашуы; Қазақстан не Орталық Азия контекстіне жанама немесе тікелей байланысы; дереккөздің академиялық не институционалдық сенімділігі [9]. Ал таза оқиғалық сипаттағы, бірақ қаржы механизмін немесе әлеуметтік ортасын түсіндірмейтін материалдар талдаудан шеттетілді. Бұл тәсіл деректік базаны тақырыптық жағынан біртекті, ал интерпретациялық жағынан салыстырмалы етуге мүмкіндік берді.

Талдаудың бірінші кезеңінде әдебиеттер мен құжаттарға жүйелі шолу жасалып, негізгі ұғымдар мен қайталанатын үлгілер бойынша кодтау жүргізілді. Кодтау матрицасына «қаржыландыру арнасы», «делдал актор», «сенім желісі», «символдық ақтау», «цифрлық платформа», «институционалдық әлсіздік» және «алдын алу тетігі» сияқты санаттар енгізілді [10]. Алғашқы ашық кодтаудан кейін санаттар біріктіріліп, осьтік талдау арқылы кеңірек түсіндірме блоктарына топтастырылды. Екінші кезеңде сапалық контент-талдау арқылы мәтіндерден қайырымдылықтың легитимациясы, туыстық пен діни беделдің ресурстық функциясы, көлеңкелі және заңды қаржы арналардың түйісуі, сондай-ақ шағын сомалар арқылы жүзеге асатын бөлшектенген қаржыландыру формалары айқындалды. Үшінші кезеңде салыстырмалы талдау қолданылып, жаһандық, өңірлік және жергілікті деңгейлердегі айырмашылықтар мен ортақ заңдылықтар жүйеленді.

Әлеуметтік желілік талдау бұл зерттеуде толық сандық модель ретінде емес, аналитикалық карта жасау құралы ретінде пайдаланылды. Яғни назар нақты ақша көлемінен гөрі акторлар арасындағы байланыстың сипатына, делдалдардың рөліне, сенімнің айналымдағы функциясына және идеологиялық тораптардың шоғырлануына аударылды. Бағалау бірліктері ретінде түйіндер, байланыс түрлері, делдалдық позициялар және желінің жабықтық дәрежесі алынды. Осы арқылы қаржылық әрекеттің артында қандай әлеуметтік инфрақұрылым тұрғаны түсіндірілді. Ал дискурс талдауы материалдық қолдауды ақтайтын тілдік формулаларды, «құрбандық», «көмек», «борыш», «қорғау» тәрізді риторикалық кодтарды анықтауға бағытталды [11].

Нәтижелердің негізділігі деректерді ұштараптандыру арқылы бағаланды: ғылыми әдебиеттен алынған қорытындылар ресми есептермен, ал ресми материалдардағы үрдістер цифрлық дискурс мысалдарымен салыстырылды. Интерпретацияның сенімділігі категорияларды қайталап тексеру, дереккөздер арасындағы сәйкес келу деңгейін салыстыру және теориялық ұғымдармен қайта байланыстыру арқылы қамтамасыз етілді. Негізгі бағалау өлшемдері ретінде арнаның тұрақтылығы, әлеуметтік легитимация деңгейі, трансшекаралық сипаты, цифрлық бейімделгіштігі және институционалдық бақылауды айналып өту әлеуеті алынды. Қосымша түрде әрбір анықталған үлгі микродеңгейдегі сенім қатынастары, мезодеңгейдегі қауымдық ұйымдасу және макродеңгейдегі реттеуші құрылымдармен байланысы бойынша

тексерілді. Сондай-ақ нәтижелердің түсіндірмелік қуаты балама интерпретациялармен салыстырылып, бір дереккөзде байқалған тұжырым екіншісімен расталмаған жағдайда абайлап қолданылды. Бұл қорытындылардың шамадан тыс жалпылануын тежеді. Зерттеу этикасы тұрғысынан тек ашық және жария деректер қолданылып, жеке тұлғаларды қайта сәйкестендіруге мүмкіндік беретін мәліметтер сипатталмады. Әдіснаманың шектеуі ретінде жабық желілер мен құпия қаржы операцияларының толық көрінбеуі аталады. Соған қарамастан, ашық деректерге сүйенген кешенді талдау терроризмді қаржыландыруды әлеуметтік логикасы бар құрылымдық феномен ретінде бағалауға жеткілікті эмпирикалық негіз берді.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Жүргізілген эмпирикалық және теориялық талдау терроризмді қаржыландырудың бірөлшемді экономикалық схемаға сыймайтынын, керісінше, көпдеңгейлі әлеуметтік құрылым ретінде ұйымдасатынын көрсетті. Біз қаржы арналарының логикасын үш өзара байланысты масштабта – жаһандық, өңірлік және жергілікті деңгейлерде – қарастыру орынды деп есептейміз. Мұндай жіктеу қаржы ағындарының тек қозғалыс бағытын емес, олардың қандай әлеуметтік ортада легитимацияланатынын, қалайша сақталатынын және қандай жағдайларда үзіліске ұшырайтынын түсіндіруге мүмкіндік береді. Нәтижелер терроризмді қаржыландыру жүйесінің экономикалық, мәдени, символдық және желілік компоненттері бір-бірінен ажырамай әрекет ететінін айқын көрсетті.

Біріншіден, жаһандық деңгей. Бұл деңгейде терроризмді қаржыландыру трансұлттық қылмыстық экономиканың және геосаяси мүдделердің қиылысында орналасады. ИМ (ДАИШ) ұйымының 2014–2017 жылдары мұнай саудасынан тәулігіне 1–3 млн доллар көлемінде табыс тапқаны туралы деректер [12, р.652] террористік құрылымдардың уақытша «квази-мемлекеттік» экономикалық режим құра алатынын көрсетеді. Сол сияқты «Әл-Қаида» бөлімшелерінің кепілдік төлемдер арқылы қаржы жинауы терроризмнің зорлық пен нарықтық логиканы біріктіретін гибриді механизмге айналғанын дәлелдейді. Бұл фактілер терроризмді тек идеологиялық қозғалыс ретінде емес, ресурстық автономияға ұмтылатын ұйымдық модель ретінде түсіндіруге негіз береді. Жаһандық деңгейдегі тағы бір маңызды қорытынды – терроризмді қаржыландыру арналары ресми экономикадан толық бөлінбейді; керісінше, олар заңды нарықтардағы олқылықтарды, әлсіз реттеу режимдерін және соғыс аймақтарындағы институционалдық вакуумды белсенді пайдаланады. Демек, терроризмнің қаржылық тұрақтылығы көбіне көлеңкелі сектордың ауқымына ғана емес, халықаралық экономикалық тәртіптің теңсіздігіне де тәуелді.

Екіншіден, өңірлік деңгей. Зерттеу диаспоралық және миграциялық желілердің қаржы мобилизациясындағы маңызын айқындады. Бірқатар жағдайларда қаражат жергілікті емес, шетелдегі қауымдастықтар арқылы аударылған [13]. Мұндай құбылыс әлеуметтік капиталдың топшылық сенім мен ынтымақтастық арқылы ресурстық формаға айналатынын көрсетеді. Біз бұл жерде құрылымдық парадокс байқалатынын атап өтеміз: әлеуметтік байланыс пен өзара көмек нормалары – әдетте позитивті құндылықтар – белгілі бір идеологиялық контексте радикал мақсаттарға қызмет етуі мүмкін [14]. Өңірлік талдау сондай-ақ қаржыландыру арналарының мәдени жақындық, ортақ тіл, туыстық байланыс және діни бедел арқылы тұрақтанатынын көрсетті. Бұл арналар міндетті түрде қылмыстық сипатта басталмайды; кейде олар гуманитарлық көмек, қайырымдылық немесе қауымшылдық қолдау түрінде көрінеді. Алайда идеологиялық сүзгіден өткен кезде дәл осы арналар ресурстарды радикал желілерге бағыттайтын делдал механизмге айналуы ықтимал. Сондықтан өңірлік қауіпсіздік саясаты тек шекаралық бақылаумен шектелмей, миграциялық қауымдастықтардағы сенім құрылымдарын, ақпарат алмасу арналарын және бедел иелерінің ықпалын ескеруі тиіс.

Үшіншіден, жергілікті деңгей. «Өзін-өзі қаржыландыру» феномені терроризмнің орталықтандырылған демеушілікке тәуелді еместігін көрсетті. Ақтөбе (2016) оқиғасы сияқты мысалдарда ұяшық мүшелері ресурсты өз ортасынан жинақтаған. Бұл жерде радикализация экономикалық тапшылықтан гөрі әлеуметтік маргиналдық пен символдық фрустрациямен

тығыз байланысты екенін байқаймыз. Жергілікті деңгейдегі деректер радикал топтардың көбіне шағын сенім шеңберлеріне сүйенетінін, ал қаржыландыру көлемі үлкен болмағанның өзінде ұйымдық әрекет үшін жеткілікті болатынын аңғартты. Басқаша айтқанда, мәселе әрқашан ірі қаржыда емес, аз ресурстың жоғары идеологиялық жұмылдырумен ұштасуында. Осындай жағдайда тұрмыстық табыс, шағын бизнес кірісі, достық немесе туыстық қарыз, кейде бейресми садақа формалары радикал әрекеттің материалдық алғышартына айналуы мүмкін. Бұл қорытынды терроризмге қарсы саясатта тек ірі транзакцияларды емес, әлеуметтік ортадағы өзгерістерді, оқшаулану белгілерін және сенім желілерінің жабықтануын да ескеру қажеттігін көрсетеді.

Ұйымдық құрылым тұрғысынан қазіргі терроризм гибриді сипатқа ие: иерархиялық басқару элементтері мен көлденең желілік байланыстар қатар әрекет етеді [15]. Талдау нәтижелері орталықтандырылған басшылық әлсіреген жағдайда да идеологиялық бренд, ортақ рәміздер мен цифрлық коммуникация арқылы ұйымдық сабақтастық сақталатынын көрсетті. Бұл әсіресе онлайн кеңістіктегі шағын топтардың тез байланысуынан, насихаттық материалдардың жеңіл таралуынан және делдалсыз шағын қаржы жинау мүмкіндігінен байқалады. Цифрлық кеңістікте идеологиялық легитимация мен қаржы жинау бір мезетте жүзеге асады; «құрбандық» риторикасы материалдық қолдауды моральдық міндет ретінде қайта кодтайды [16]. Бұл символдық зорлықтың нормализациялану үдерісін білдіреді. Яғни қаржы аудару кейбір акторлар санасында қылмыстық көмек емес, моральдық борыш, діни жауапкершілік немесе әділеттілікке қосқан үлес ретінде қабылдануы мүмкін. Мұндай қайта кодтау механизмі бақылау шараларын айналып өтудің әлеуметтік негізін күшейтеді.

Сонымен бірге, нәтижелер қаржыландыру арналарының тұрақтылығы көбіне ұйымның әскери қуатынан емес, оның әлеуметтік бедел өндіру қабілетінен туындайтынын аңғартты. Қай жерде радикал топ өзін «қорғаушы», «әділет іздеуші» немесе «қауым мүддесінің өкілі» ретінде көрсете алса, сол жерде материалдық қолдау алу ықтималдығы артады. Бұл қаржы мен идеологияның өзара тәуелділігін нақтылайды және алдын алу саясатының әлеуметтік бағытын күшейту қажеттігін дәлелдейді.

Қазақстандық деректер әлеуметтік теңсіздік пен институционалдық сенімнің әлсіреуі радикализация тәуекелін арттыратынын көрсетеді. Біз қаржылық мониторинг тетіктері жеткілікті болғанымен, әлеуметтік-идеологиялық инфрақұрылым назардан тыс қалса, саясаттың тиімділігі шектеулі болады деп пайымдаймыз. Осы тұрғыдан SNA құралдарын енгізу және алдын алу шараларын құрылымдық деңгейде күшейту стратегиялық маңызға ие [17, p.57]. Әсіресе бейресми лидерлердің ықпалын, жабық діни топтардың ішкі коммуникациясын, онлайн және офлайн желілердің түйісу нүктелерін талдау маңызды. Нәтижелер қауіптің негізгі көзі тек заңсыз ақша қозғалысында емес, әлеуметтік сенімнің деструктивті идеологиямен қабысуында екенін аңғартты. Бұл қауіпсіздік саласындағы шешімдерді репрессивті шаралардан бөлек, білім беру, медиасауаттылық, қауымдық делдалдық және институционалдық әділеттілікпен толықтыру қажеттігін негіздейді.

Жалпы алғанда, алынған нәтижелер гипотезаны қуаттайды: терроризмді қаржыландыру – бұл құқық бұзушылық актісі ғана емес, әлеуметтік қатынастар мен символдық легитимация арқылы ұдайы өндірілетін құрылымдық феномен. Зерттеу қаржы арналарының өміршеңдігі олардың техникалық жасырынуында ғана емес, әлеуметтік қабылдануында, ортақ сенім шеңберлерінде және идеологиялық ақталу формаларында жатқанын көрсетті. Сондықтан терроризмді қаржыландыруға қарсы тиімді саясат экономикалық мониторинг, құқықтық бақылау және халықаралық ынтымақтастықпен қатар, әлеуметтік байланыстардың сапасын, мәдени делдалдарды және қауымішілік сенім институттарын да қамтуы тиіс. Тек осындай көпдеңгейлі тәсіл ғана терроризмнің қаржылық инфрақұрылымын әлсіретіп, оның әлеуметтік қайта өндірілу механизмдерін шектеуге мүмкіндік береді.

ТАЛҚЫЛАУ

Алынған нәтижелерді қолданыстағы ғылыми әдебиетпен салыстыра отырып, біз терроризмді қаржыландыруды тек қаржылық бақылау объектісі емес, әлеуметтік ұйымдасқан процесс ретінде қарастыру қажеттігіне көз жеткіздік. К. Лойпрехт және оның әріптестері ұсынған әлеуметтік желі талдауы тәсілі терроризмді қаржыландыруды институционалдық бақылаудан тыс әлеуметтік байланыстар жүйесінде түсіндірудің маңызын атап өткен еді [18]. Біздің зерттеу осы тезисті өңірлік деректермен нақтылап, қаржы ағындарының артында туыстық, достық және идеологиялық тораптар жатқанын көрсетті. Бұл әсіресе бейресми қайырымдылық, діни беделге негізделген сенім қатынастары және шағын қауымдар ішіндегі міндеттеме мәдениеті арқылы айқын байқалады. Яғни ресурстың қозғалысы көбіне құқықтық категориялар арқылы ғана емес, әлеуметтік мағына, моральдық рұқсат және топтық адалдық арқылы ұйымдасады. Осы тұрғыдан біздің қорытындылар терроризмді қаржыландыруды «ақша аудару фактісі» деңгейінде емес, оны мүмкін ететін қатынастар инфрақұрылымы деңгейінде зерделеу қажеттігін күшейтеді.

Сонымен қатар, «гибридтік қаржы желілері» туралы тұжырымымыз қылмыстық желілер теориясымен үндеседі [19]. Алайда біз бұл құрылымды мәжбүрлі бытырау емес, бейімделгіш трансформация ретінде бағалаймыз. 2023 жылғы еуропалық зерттеулерде де ірі ұйымдардың қаржы арналарының бытыраңқылығы атап өтіледі, бірақ біздің талдау мұндай өзгерістердің әлеуметтік инженерия элементтерімен қатар жүретінін көрсетеді. Террористік желілер қысым жағдайында жаңа қаржылық формаларды, криптовалюталар мен онлайн-платформаларды игеріп отыр. Мұнда маңыздысы техникалық құралдардың өзі емес, сол құралдарды сенімге, анонимдікке және моральдық ақтауға негізделген жаңа әлеуметтік ортаға енгізу қабілеті. Басқаша айтқанда, цифрлық қаржы құралдары терроризмді қаржыландыруды автоматты түрде тудырмайды; оларды қауіпті ететін нәрсе – радикал желілердің оларды өз идеологиялық және ұйымдық мақсаттарына бейімдеу икемділігі. Бұл қорытынды қаржылық бақылаудың технологиялық өлшемін мәдени және әлеуметтік талдаумен толықтыру қажет екенін көрсетеді.

Бұл үрдіс У. Бектің «қауіп-қатер қоғамы» туралы тұжырымын растайды: технологиялық прогресс қауіптерді жоймай, оларды жаңа форматта қайта өндіруі мүмкін. Біздің нәтижелер осы ойды нақтылайды. Қауіп тек жаңа платформада емес, әлеуметтік өмірдің цифрлануы мен институционалдық бақылаудың бірдей қарқынмен өзгермеуі арасындағы алшақтықта жатыр. Қаржылық мониторинг жүйелері көбіне ресми транзакциялардың ірі көлеміне бағытталса, қазіргі радикал желілер шағын сомалар, бытыраңқы донорлық, делдалсыз жинақ және шекарааралық цифрлық байланыстар арқылы әрекет етеді. Демек, тәуекелдің табиғаты ірі жасырын орталықтан ұсақ, бірақ тез бейімделетін желілік түйіндерге қарай ығысқан. Бұл өзгеріс қауіпсіздік парадигмасын да қайта қарауды талап етеді.

Практикалық тұрғыдан алғанда, тек «follow the money» стратегиясына сүйену жеткіліксіз [20, p.258]. Біздің талдау көрсеткендей, қаражат қозғалысын бақылау маңызды болғанымен, ол радикал қаржыландырудың әлеуметтік бастауын толық ашпайды. Кейбір жағдайда материалдық қолдау заңды қайырымдылық, қауымшілік көмек немесе жеке сенім қатынастары арқылы берілуі мүмкін. Мұндай арналарда қаржы заңсыз сипатқа бірден ие болмайды; ол белгілі бір дискурстық және идеологиялық қайта кодтау нәтижесінде радикал мақсатқа қызмет ететін ресурсқа айналады. Сондықтан бақылау жүйесі тек транзакцияны емес, оның контекстін, байланыс желісін және оған қоса жүретін насихаттық риториканы да ескеруі тиіс. Осы жерде әлеуметтік желі талдауы, дискурс талдауы және тәуекелдің мінез-құлықтық индикаторлары өзара ұштасқанда ғана анағұрлым нәтижелі модель қалыптасады.

«Арзан терроризм» феномені қаржылық шектеулердің өздігінен радикал әрекетті тоқтатпайтынын көрсетеді [21, p.31]. Бұл С. Жижектің зорлықты тек материалдық емес, идеологиялық құрылым ретінде түсіндіру қажеттігі туралы пікіріне сәйкес келеді. Егер зорлық символдық тұрғыдан ақталып, белгілі бір ортада моральдық міндет немесе қасиетті іс ретінде ұсынылса, онда оған қажетті қаржының аз болуы қауіптің төмен екенін білдірмейді. Керісінше, төмен шығынды, бірақ жоғары символдық жұмылдыруға негізделген модельдер

қазіргі жағдайда анағұрлым орнықты болуы мүмкін. Біздің нәтижелер жергілікті ұяшықтардың кейде үлкен сыртқы демеушісіз-ақ әрекетке қабілетті екенін көрсетті. Мұндай жағдайда қауіптің өзегі қаржы көлемінде емес, әлеуметтік окшаулану, әділетсіздік сезімі, институционалдық сенімсіздік және радикал түсіндірудің тартымдылығында жатыр.

Бұған қоса, нәтижелер П. Бурдьенің капиталдардың айырбасталу логикасы туралы көзқарасымен де үйлеседі. Әлеуметтік капитал белгілі бір ортада символдық беделмен ұштасқанда, ол материалдық ресурсты жұмылдырудың сенімді арнасына айналады. Осы себепті кейбір донорлар өз әрекетін қылмыс ретінде емес, қауым алдындағы міндет, діни жауапкершілік немесе құндылыққа адалдық ретінде қабылдауы мүмкін. Мұндай қабылдау формасы құқықтық тыйымның алдын орап өтетін моральдық легитимация тудырады. Демек, терроризмді қаржыландыруды тежеу үшін тек санкция жеткіліксіз; оған қарсы символдық бедел кеңістігінде де балама түсіндірулер, сенім тудыратын институттар және әлеуметтік мойындаудың бейбіт арналары ұсынылуы тиіс. Бұл алдын алу саясатының мәдени деңгейін күшейтудің маңызын тағы дәлелдейді.

Осыған байланысты біз қаржылық мониторингке әлеуметтік-аналитикалық модульдерді кіріктіруді, «Big Data» және желілік модельдерді қолдануды ұсынамыз [22]. Бірақ бұл ұсыныс таза техникалық шешім ретінде емес, көпсалалы басқару тетігі ретінде түсінілгені жөн. Біріншіден, тәуекелді бағалауда қаржы іздерімен қатар онлайн қауымдардың дискурсын, делдал тұлғалардың ықпалын және бейресми сенім арналарының құрылымын есепке алу қажет. Екіншіден, идеологиялық иммунитетті күшейту, діни-ағартушылық жұмыстарды жүйелеу және әлеуметтік теңсіздікті төмендету стратегиялық басымдық болуы тиіс. Үшіншіден, жергілікті қауымдастықтармен жұмыс істейтін институттардың сенімділігі артып, профилактикалық саясат құқық қорғау логикасымен ғана шектелмей, әлеуметтік қолдау және ерте араласу тетіктерімен ұштасуы керек. Бұл жерде білім беру мекемелері, дінтанушылар, әлеуметтік қызметтер және жергілікті өзін-өзі басқару құрылымдары арасында тұрақты координация қажет.

Жалпы, зерттеу терроризмді қаржыландыруды құрылымдық және мәдени контекстен ажыратып қарастыру мүмкін еместігін көрсетеді. Ұзақ мерзімді нәтижеге жету үшін қауіпсіздік саясаты әлеуметтік, институционалдық және идеологиялық өлшемдерді біріктірген кешенді парадигмаға сүйенуі қажет. Біздің ойымызша, дәл осындай тәсіл ғана терроризмді қаржыландырудың жасырын арналарына қарсы тұрып қана қоймай, оларды өндіретін әлеуметтік жағдайларды әлсіретуге мүмкіндік береді. Сондықтан болашақ зерттеулер қаржы мониторингінің формальды деректерін әлеуметтік байланыстардың сапалық талдауымен ұштастырып, радикалданудың алдын алуға бағытталған кешенді үлгілерді одан әрі дамытуы тиіс.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жүргізілген зерттеу терроризмді қаржыландыруды құқықтық бұзушылықтың жекелеген актісі ретінде емес, әлеуметтік құрылымдар мен символдық легитимация механизмдері арқылы ұдайы өндірілетін күрделі процесс ретінде қарастыру қажеттігін негіздеді. Біз «терроризмді қаржыландырудың әлеуметтік логикасы» бар деген гипотезаны эмпирикалық және теориялық тұрғыдан қуаттаймыз: қаржы арналары қоғамдағы сенім желілері, мәдени нормалар және институционалдық осалдықтар арқылы орнығады.

Біріншіден, террористік ұйымдардың өміршеңдігі тұрақты ресурстық базаға тәуелді. Қаржы заңсыз нарықтардан да, формальды экономиканың ішкі тетіктерінен де тартылуы мүмкін. Бұл терроризмнің қоғам ішіндегі «көрінбейтін инфрақұрылымға» сүйенетінін көрсетеді.

Екіншіден, қаржылық ағымдардың басым бөлігі формальды иерархиядан гөрі әлеуметтік ынтымақтастық пен ортақ идеологияға негізделген бейресми желілер арқылы жүзеге асады. Біз бұл құбылысты әлеуметтік капиталдың радикал контексте трансформациялануы деп түсіндіреміз.

Үшіншіден, тек қаржылық санкциялар мен бақылау шаралары жеткіліксіз. Технологиялық бейімделгіштік (криптовалюта, онлайн-платформалар) қаржы мониторингінің шектеулерін айқындайды. Сондықтан алдын алу саясаты әлеуметтік әділеттілікті нығайту, діни-ағартушылық жұмыс және азаматтық жауапкершілікті арттыру бағыттарымен толықтырылуы тиіс.

Төртіншіден, трансшекаралық сипат халықаралық үйлестіруді талап етеді. FATF және БҰҰ «СТЕД» ұсынымдарына сәйкес өңірлік ақпарат алмасу мен бірлескен бақылау тетіктерін күшейту стратегиялық маңызға ие.

Бесіншіден, заңнамалық шаралар әлеуметтік-реабилитациялық компонентпен толықтырылуы қажет. ҚР ҚК 258-бабы шеңберіндегі жазалау тетіктері оңалту, қаржылық сауаттылық және теологиялық түсіндіру бағдарламаларымен ұштасқанда ғана ұзақ мерзімді нәтиже береді.

Жалпы, біз терроризмді қаржыландыруды қауіпсіздік пен қоғам тоғысындағы құрылымдық мәселе деп пайымдаймыз. Қаржы арналары әлеуметтік қолдаудан ажыратылған жағдайда ғана әлсірейді. Сондықтан профилактика, әлеуметтік тең мүмкіндік және институционалдық сенімді күшейту – қауіпсіздік саясатының стратегиялық өзегі болуы тиіс.

Әдебиеттер:

1 Jofre M., Aziani, A., Villa, E. *Terrorist Financing: Traditional vs. Emerging Financial Technologies // Terrorism and Political Violence*. — 2024. — P.1–14.

2 Bures O. *The New EU Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism: A Paradigm Shift in EU Efforts to Combat Terrorist Financing? // Studies in Conflict & Terrorism*. — 2025. — P. 1–31.

3 Akartuna E.A., Johnson, S.D., Thornton, A.E. *The money laundering and terrorist financing risks of new and disruptive technologies: a futures-oriented scoping review // Security Journal*. — 2023. — Vol. 36. — № 4. — P. 615–650.

4 Unal S., Altun, M. *The role of financial intelligence in combating the financing of terrorism // Journal of Money Laundering Control*. — 2021. — Vol. 24. — № 3. — P. 571–583.

5 Levy I., Yusuf, A. *How Do Terrorist Organizations Make Money? Terrorist Funding and Innovation in the Case of al-Shabaab // Studies in Conflict & Terrorism*. — 2021. — Vol. 44. — № 12. — P. 1167–1189.

6 Marrero Rocha I., Ruipérez Canales, J. *From financing needs to criminal terrorism: The role of terrorist financing in crime-terror relations // Onati Socio-Legal Series*. — 2022. — Vol. 12. — № 4. — P.762–789.

7 Cookman D. *Donation-based crowdfunding the future of terrorist financing or a method counteracted ex-ante by European authorities // Journal of Money Laundering Control*. — 2024. — Vol.27. — № 6. — P.105–112.

8 Teichmann F., Falker, M.-C. *Terrorist financing via the banking sector // Crime, Law and Social Change*. — 2024. — Vol.82. — P.143–163.

9 Honga I.S., Gikonyo, C., Asaala, E. *From overlap to distinction: disentangling the concepts of terrorism financing and money laundering // Journal of Money Laundering Control*. — 2025. — Vol.28. — № 1. — P.171–183.

10 Ismail N.H., Nazri, S.N.F.S.M., Zolkafli, S. *Assessing the competency of compliance officer knowledge in mitigating terrorism financing risks: Malaysian perspective // Journal of Money Laundering Control*. — 2025. — Vol.28. — № 2. — P.237–252.

11 Alhejaili M. *The interplay of money laundering and terrorism financing in Saudi Arabia: a critical examination // Journal of Money Laundering Control*. — 2025. — Vol. 28. — № 2. — P. 275–291.

12 Farber S., Yehezkel, S.A. *Financial Extremism: The Dark Side of Crowdfunding and Terrorism // Terrorism and Political Violence*. — 2025. — Vol.37. — №5. — P.651–670.

13 Farber S. *Countering the Financing of Terrorists' Salaries // Studies in Conflict & Terrorism*. — 2025. — Vol.48. — №12. — P.115–135.

14 Soliev N. *The Digital Terror Financing of Central Asian Jihadis* // *CTC Sentinel*. — 2023. — Vol.16. — №4. — P.20–27.

15 *Countering the Financing of Terrorism: Good Practices to Enhance Effectiveness* / ed. by C. El Khoury. — Washington, DC: International Monetary Fund, 2023. — 211 p.

16 Bantekas I. *The international law on terrorist financing* // *Research Handbook on International Law and Terrorism* / ed. by B. Saul. — 2nd ed. — Northampton: Edward Elgar Publishing, 2020. — P.97–108.

17 FATF. *Crowdfunding for Terrorism Financing*. — Paris: FATF/OECD, 2023. — 64 p.

18 FATF. *Money Laundering and Terrorist Financing in the Art and Antiquities Market*. — Paris: FATF/OECD, 2023. — 60 p.

19 FATF. *Comprehensive Update on Terrorist Financing Risks*. — Paris: FATF/OECD, 2025. — 134 p.

20 Абдулкаримова К.Е., Аубакиров, С.С. Қазақстандағы ақшаны жылыстатуға және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл жөніндегі ағымдағы жағдайға шолу // «Тұран» университетінің Хабаршысы. — 2019. — № 4(84). — 257–264 бб.

21 FATF. *Ethnically or Racially Motivated Terrorism Financing*. — Paris: FATF/OECD, 2021. — 48 p.

22 Бердяев, Н.А. *Самопознание*. — М.; Берлин: Директ-Медиа, 2016. — 452 с.

References:

1 Jofre M., Aziani, A., Villa, E. *Terrorist Financing: Traditional vs. Emerging Financial Technologies* // *Terrorism and Political Violence*. — 2024. — P.1–14.

2 Bures O. *The New EU Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism: A Paradigm Shift in EU Efforts to Combat Terrorist Financing?* // *Studies in Conflict & Terrorism*. — 2025. — P. 1–31.

3 Akartuna E.A., Johnson, S.D., Thornton, A.E. *The money laundering and terrorist financing risks of new and disruptive technologies: a futures-oriented scoping review* // *Security Journal*. — 2023. — Vol. 36. — № 4. — P. 615–650.

4 Unal S., Altun, M. *The role of financial intelligence in combating the financing of terrorism* // *Journal of Money Laundering Control*. — 2021. — Vol. 24. — № 3. — P. 571–583.

5 Levy I., Yusuf, A. *How Do Terrorist Organizations Make Money? Terrorist Funding and Innovation in the Case of al-Shabaab* // *Studies in Conflict & Terrorism*. — 2021. — Vol. 44. — № 12. — P. 1167–1189.

6 Marrero Rocha I., Ruipérez Canales, J. *From financing needs to criminal terrorism: The role of terrorist financing in crime-terror relations* // *Onati Socio-Legal Series*. — 2022. — Vol. 12. — № 4. — P.762–789.

7 Cookman D. *Donation-based crowdfunding the future of terrorist financing or a method counteracted ex-ante by European authorities* // *Journal of Money Laundering Control*. — 2024. — Vol. 27. — № 6. — P.105–112.

8 Teichmann F., Falker, M.-C. *Terrorist financing via the banking sector* // *Crime, Law and Social Change*. — 2024. — Vol.82. — P.143–163.

9 Honga I.S., Gikonyo, C., Asaala, E. *From overlap to distinction: disentangling the concepts of terrorism financing and money laundering* // *Journal of Money Laundering Control*. — 2025. — Vol.28. — №1. — P.171–183.

10 Ismail N.H., Nazri, S.N.F.S.M., Zolkafli, S. *Assessing the competency of compliance officer knowledge in mitigating terrorism financing risks: Malaysian perspective* // *Journal of Money Laundering Control*. — 2025. — Vol.28. — №2. — P.237–252.

11 Alhejaili M. *The interplay of money laundering and terrorism financing in Saudi Arabia: a critical examination* // *Journal of Money Laundering Control*. — 2025. — Vol. 28. — №2. — P. 275–291.

12 Farber S., Yehezkel, S.A. *Financial Extremism: The Dark Side of Crowdfunding and Terrorism // Terrorism and Political Violence.* — 2025. — Vol.37. — №5. — P.651–670.

13 Farber S. *Countering the Financing of Terrorists' Salaries // Studies in Conflict & Terrorism.* — 2025. — Vol.48. — №12. — P.115–135.

14 Soliev N. *The Digital Terror Financing of Central Asian Jihadis // CTC Sentinel.* — 2023. — Vol.16. — №4. — P.20–27.

15 *Countering the Financing of Terrorism: Good Practices to Enhance Effectiveness / ed. by C. El Khoury.* — Washington, DC: International Monetary Fund, 2023. — 211 p.

16 Bantekas I. *The international law on terrorist financing // Research Handbook on International Law and Terrorism / ed. by B. Saul.* — 2nd ed. — Northampton: Edward Elgar Publishing, 2020. — P.97–108.

17 FATF. *Crowdfunding for Terrorism Financing.* — Paris: FATF/OECD, 2023. — 64 p.

18 FATF. *Money Laundering and Terrorist Financing in the Art and Antiquities Market.* — Paris: FATF/OECD, 2023. — 60 p.

19 FATF. *Comprehensive Update on Terrorist Financing Risks.* — Paris: FATF/OECD, 2025. — 134 p.

20 Abdulkarimova K.E., Aubakirov, S.S. *Qazaqstandaғы aqshany jylыstatuga jane terorizmdi qarjylandyrugа qarsy is-qimyl jonindegi agymdagy jagdaiga sholu // «Turan» universitetinin Khabarshysy.* — 2019. — № 4(84). — 257–264 pp [In Kaz].

21 FATF. *Ethnically or Racially Motivated Terrorism Financing.* — Paris: FATF/OECD, 2021. — 48 p.

22 Berdaev, N.A. *Samopoznanie.* — M.; Berlin: Direkt-Media, 2016. — 452 p [in Rus].